

Порівняльний аспект інверсії та топікалізації у середньоанглійській мові на матеріалі «The Canterbury Tales» Дж. Чосера

У більшості мов одним з найголовніших факторів, що обумовлює поверхневу структуру порядку слів, є дискурс чи інформаційна структура (ІС). Відомо, що саме структурування дискурсу за принципом старої – нової інформації може бути причиною використання маркованого порядку слів у мові. Цікавим у цьому аспекті є саме інверсований порядок слів на різних етапах розвитку англійської мови, а також такі явища як топікалізація та інверсія. Загальноприйнятою є думка, що інверсія та топікалізація є рівнозначними, проте **метою дослідження** є провести розмежування цих явищ з позиції структурування інформації у дискурсі. **Об'єктом дослідження** є інверсовані речення у «Кентерберійських оповіданнях» Дж. Чосера.

Актуальність дослідження обумовлена загальною спрямованістю лінгвістичних студій на дослідження неканонічних типів порядку слів з точки зору представлення в них інформаційно-структурного (ІС) компоненту. Малодослідженим є інверсований порядок слів з позиції представлення інформації як відомої або нової для дискурсу і для слухача, що дасть змогу пояснити варіації порядку слів в англійській мові XIV ст.

Визначення ІС речення лінгвістами різних шкіл та напрямів є неоднозначним. Прихильники генеративного підходу використовують термін ІС речення на позначення особливостей репрезентації топіка-фокусу на синтаксичному та просодичному рівнях [1]. Топік – це інформація, відома з контексту, фокус асоціюють з новою інформацією. Н. Хомський [5] визначає фокус як фразу, що містить інтонаційний центр. Все, що не містить фокусу, називають пресупозицією (топіком). Представники когнітивного підходу розглядають ІС в термінах концептів. Так, згідно з Дж. Гунделем, ІС є ярликом

для величезної кількості різних концептів, що можуть частково перетинатися та поєднуватися у тексті [7]. У дослідженнях О. Бехайгеля зазначається, що старі концепти передують новим. Таким чином відбувається впорядкування клаузи у такий спосіб, що стара інформація знаходиться перед новою. Це називають інформаційним принципом або принципом кінцевого фокусу [2]. Згідно з Х. Кларк та С. Хевілендом стара інформація є такою, яка, на думку мовця, є відомою для слухача, і яку він визнає істинною. Натомість нова інформація не є йому відомою [9]. Близьким до цього є визначення В. Чейфа: стара інформація – це знання, котрі мовець передбачає у свідомості адресата у момент висловлення; нова інформація є тим з чим мовець знайомить слухача уперше [4]. Е. Прінс зазначає, що двошляховий поділ інформації на «дану» та «нову» є недосконалим. Вона пропонує таксономію удаваної проінформованості, тобто, так звану, підготовчу шкалу для упорядкування об'єктів від більш до менш знайомих [8]. Ця шкала трансформована в матрицю комплексних дихотомій, що класифікує інформацію, представлену у висловлюванні в межах двох чітких поділів: «відома/нова для дискурсу» і «відома/нова для слухача». Ці відмінності пояснюють той факт, що нове у дискурсі може не бути новим для слухача, хоча, можливо, що «нове» у дискурсі буде знайомим для слухача. Е.Прінс наголошує на існуванні «таємниці синтаксичних конструкцій», яка створена з метою захистити іменні групи (NPs), що представляють відносно невідому інформацію у позиції підмета [8].

Засобами вираження інформаційної структури речення можуть бути інверсія та топікалізація. За визначенням Б. Байнер, *інверсія – це речення, у якому логічний суб'єкт займає пост-дієслівну позицію, у той час як інші постійні віддієслівні складові знаходяться у першопозиції частини складного речення* [3]. *Топікалізація, услід за Е. Прінс, – це нетехнічний пересув усіх інших елементів речення, окрім підмета вліво, що є одним з небагатьох прикладів конструкції, яка включає неканонічний порядок слів у мові* [8].

Думки вчених щодо розмежування інверсії та топікалізації розійшлися. Так, наприклад, Дж. Ейссен і Дж. Ханкамер, Дж. Емондс, Дж. Грін, В. Купман,

М. Рочмонт стверджують, що інверсія залежить від топікалізації. Х. Хартвігсон та Л. Якобсон наголошують, що немає синтаксичної чи функціональної різниці між цими двома явищами, вони запевняють, що інверсія та топікалізація поділяють однаковий синтаксично-фронтний процес, де інверсія включає додаткову суб'єктно-відкладну операцію. Імпліцитно чи експліцитно розділене фронтування співвідноситься з розділеною функцією – це означає, що воно виконує однакову функцію [9]. Хоча інверсія та топікалізація мають багато спільного, проте існують й чіткі відмінності між ними на синтаксичному та прагматичному рівнях. На синтаксичному рівні інверсії властивий більш різноманітний порядок слів, що є неканонічним, для топікалізації характерно винесення лише об'єкта у препозицію. У прагматичному аспекті, ці два явища відрізняються у статусі дискурсивних елементів. При топікалізації препозиційний конститuent повинен виражати інформацію, відому для дискурсу. Це також властиво і для інверсії, проте, як зазначає Б. Байнер, інверсія не передбачає структурування дискурсу за принципом передування відомої інформації, навпаки, при стилістичній інверсії наявні випадки, коли нова, невідома інформація (фокус) передує відомій (топик). Тому топікалізація не відповідає повністю інверсії, а інверсія, у свою чергу, не може вважатися сумою топікалізації [3].

Реалізація інверсії та топікалізації в реченні відбувається за допомогою неканонічного порядку слів. У середньоанглійській мові він не був вільним, проте більш гнучким у порівнянні з сучасною англійською мовою. У середньоанглійській мові давньоанглійська модель V_2 помітно зменшилась, що пов'язано із синтаксичними змінами. Найчастіше така модель траплялась у діалектах середньоанглійської мови. Приклади V_2 помітні у «Canterbury Tales» Дж.Чосера [6]:

- a). *Wel koude he rede a lessoun or a storie – He could read a lesson or a story well.*
- b). *This tresor hath Fortune unto us yeven – This treasure, Fortune has given us.*
- c). *Thy profit wol I telle thee anon – I will tell you right away what's in it for you.*

Основною моделлю порядку слів в англійській мові XIV ст. стає SVO, проте наявні й інші моделі, наприклад: XVS, де у позиції X може бути обставина, додаток та інші члени речення. Розглянемо цю модель на прикладі «Кентерберійських оповідань» [6]:

(1) *With hym ther was his sone, a yong squire.*

У реченні (1) спостерігається інверсія об'єкта та суб'єкта: *with hym* – займенник, що маркує стару інформацію (топик), *his sone, a yong squire* репрезентує нову інформацію (фокус), адже уперше згадується новий суб'єкт. Отже, інформаційна структура у прикладі (1) виглядає так: стара інформація (топик) + предикат + нова інформація (фокус). Таким чином, у реченні (1) спостерігається явище топікалізації.

Менш поширеною моделлю є VXS, яку проілюструємо у реченні (2):

(2) *Had scattered, for a good true toiler, he.*

У прикладі (2) спостерігається інверсований порядок слів, де допоміжне дієслово виноситься у першу позицію, таким чином фокусуючи на зміні діяльності суб'єкта. Присудок *had scattered* представляє інформацію нову і виступає фокусом у реченні. Далі по оповіді *for a good true toiler* репрезентує стару інформацію для дискурсу, а отже, уся фраза виступає топиком. Таким чином, із наведеного прикладу слідує наступне структурування інформації: нова інформація (фокус) + стара інформація (топик). А, отже, у реченні (2) наявний інверсований порядок слів, проте явище топікалізації не спостерігається, оскільки воно передбачає винесення топіка у першу позицію.

В оповіданнях також зафіксована модель VSX, де X представлений додатком або обставиною. Наприклад:

(3) *So hadde I spoken with hem everichon*

У реченні (3) спостерігається винесення *hadde*, як допоміжного дієслова у препозицію. Це на нашу думку, створює додатковий ефект – відбувається більш детальне пояснення дій суб'єкта. Таким чином, *hadde* представляє нову інформацію і виступає фокусом. Однак вживання об'єктного займенника *hem* маркує стару інформацію, так як розкриває зміст попереднього речення. Отже,

структурування інформації наступне: нова інформація (фокус) + стара інформація (топик). Так як топик знаходиться у постпозиції, можемо стверджувати, що у прикладі (3) наявна інверсія.

Отже, різні моделі порядку слів по-різному представляють ІС. Зазначимо, що варто розмежовувати явища інверсії та топікалізації при дослідженні речень з неканонічним порядком слів, оскільки остання вживається з метою маркувати виключно стару інформацію для дискурсу і для слухача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрушенко О.Ю. Інформаційна структура речення та стратегії її маркування в давньоанглійських писемних пам'ятках // Вісник Житомирського державного університету. – Вип.56. – 2011. – С. 33-37.
2. Behaghel O. Deutsche Syntax: Eine geschichtliche Darstellung // Wortstellung. Periodenbau. – Heidelberg: Carl Winter, 1932. – 322 p.
3. Birner B., Ward G. Information Status and Noncanonical Word Order in English. – Amsterdam: John Benjamins, 1998. – 314 p.
4. Chafe W. Givenness, contrastiveness, definiteness, subjects, topics, and point of view // Subject and Topic /L. Charles. – New York: Academic Press, 1976. – P. 25-55.
5. Chomsky N. Deep Structure, Surface Structure and Semantic Interpretation // Semantics: an Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics, and Psychology. – Cambridge: CUP, 1995. – P. 183-216.
6. Chaucer G. The Canterbury Tales – Режим доступу: <http://www.fordham.edu/halsall/source/CT-prolog-para.html>
7. Gundel J. Shared Knowledge and Topicality // Journal of Pragmatics 9. – 1985. – P. 83-107.
8. Prince E. Topicalization, focus-movement and Yiddish-movement // Proceedings of the Sixth Annual Meeting of Berkley Linguistics Society. – 1981. – Vol. 7. – P. 249-264
9. Speyer A. Topicalization and Stress Clash Avoidance in the History of English. – Berlin: Walter de Gruyter, 2010. – 286 p.